

Fattigdommen i det fattige Agger for 200 år siden

Ved VIGGO JOSEPHSEN

SOM DET ER NÆVNT i H. A. Riis-Olesens interessante optegnelser i den forrige årbog (1970) om fattigforsørgelse i Vestervig, kom der i 1708 en forordning om, hvordan man i sognene skulle forholde sig over for de fattigste medborgere, og H. A. Riis-Olesen fortalte om et par spegede sager fra 1803 og senere. Af et kig i Vestervig-Agger sogns fattigprotokol fra 1756 og årene op til 1800-tallet kunne jeg med den givne foranledning fristes til at gøre nogle uddrag om fattigvæsnen i dette fattige sogn for et par hundrede år siden.

Protokollen fortæller, at præsten og hans fire "medhjælpere" blandt de "vittigste og bedste" sognemænd i Agger op til julen i 1756 holdt et møde med sognets beboere "samt og de fattige, som kunne betragtes trængende til almisse". Præsten var Anders Westehof Albertsen Winding (1722-68), som efterfulgtes af (sønnen?) Jens Philip Winding, og medhjælperne var Niels Bak og Mikkel Sørensen af Vester Agger, Povl Tisted af Øster Agger og Joseph Jensen på Toft. (Det vil måske huskes, at Agger sogn endnu på denne tid bestod af syv "byer", Røn, Toft, Øster Agger, Vester Agger, Sønder Aalum, Nørre Aalum og Nabe, hvoraf Nabe dog sang på sit sidste vers og forsvandt helt ud af billedet i 1775. Toft holdt stand indtil den store stormflod i 1825).

Blandt alle de fattige i Agger sogn fandt fattigkommissionen den 9. december 1756 ud af, at der var 12, som måtte have almisse. Fra ældre tid synes der at have været kun seks "portioner" til rådighed, så ingen kunne få en hel.

Følgende 12 Aggerboere fik tilkendt almisser ved denne lejlighed:

1. Søfren Pedersen paa Nabe, som har tarmbrud og kand intet arbejde . . . ½ portion.
2. Mads Josephsen, ibid., gl. og utienlig til arbeid med 70 år . . . ½ portion.

Vesteragger.

3. Joseph Nørs enke til trende børn, den ene i daatter Johanne 4 aar, den anden 1 daatter Karen 6 aar, nock 1 daatter 10 aar . . . ½ portion.

4. Chresten Jensen Nabe, som har flad i benene ½ portion.

5. Jep Degns enke 70 aar . . . ¼ portion.

Østeragger.

6. Mette Røn, værkbruden og vanvittig . . . ½ portion.

Sønder Aalum.

7. Jens Præst til 1 daatter 10 aar, 1 søn Anders 7 aar, 1 ditto Søfren 6 aar og 1 pigebarnd 1½ aar . . . ½ portion.

8. til Peder Willadtzens barn Søfren 1½ aar hos ditto Jens Præst . . . ¾ portion.

9. Den Dumme hos Maren Willadtzdatter . . . ½ portion.

10. Chresten Vinters enke 70 aar gl. . . ½ portion.

11. Søfren Jensens enke til 2 børn, dend ældste 6 aar . . . ½ portion.

12. Villadtz højlands kone som er værkbruden . . . ¼ portion.

Summa 5⁵/₈ portioner.

Efter denne liste står der i den gamle protokol:

"Derneft blev Ligningen sat og gjort ofver hver Sognets Beboer og det udi Penge, siden Sognet bestaar i bare Huuse uden Hartkorn og Sæd."

Og så følger navnene på de 123 sognefolk, som blev lignet. 18 af dem var ikke i stand til at give noget og står på listen med 0 eller intet. Af resten, 33 i Vester Agger, 23 i Røn, 22 i Sønder Aalum (+ fem mod 0), 20 i Øster Agger (+ otte med 0), seks i Nørre Aalum og seks i Toft.

Af de 105 betalende husstande skulle kun en enkelt, nemlig præstens medhjælper Mikkel Sørensen i Vester Agger, af med 1 mark og 6 skilling, tre skulle betale 1 mark og 4 skilling, 29, 27 og 31 henholdsvis 1 mark, 12 skilling og 8 skilling. En enkelt blev sat til 10 skilling, en til 6 skilling og de 11 sidste kunne afse 4 skilling.

Det ser ud til at en hel portion fattighjælp ved denne lejlighed kan opgøres til 2 rigsdaler, så de fattige, der måtte nøjes med en kvart portion, skulle altså klare sig med 3 mark.

Af et senere notat i fattigprotokollen - i 1767 - fremgår det, at i Agger sogn var den årlige fattighjælpsportion på 3 rigsdaler, 3 mark og 2 skilling + en melration på 1 tønne, 7 skæpper og 1 fjerding, altså for sognet i alt 11 rigsdaler, 5 mark og 6 skilling + 11 tønner, 3 skæpper og 2 fjerding mel, hvortil Vestervig Kloster lagde 6 rigsdaler og 4 mark + 10 tønner mel. Aggerboerne måtte betale deres tribut til de fattigste i fire eller to terminer, nemlig til kyndelmisse, pinsedag, bartholomeidag og mortensdag eller "en halv portion til sommertid og en kvart portion til påske og bartholomei".

De fattige.

Ved senere notater i fattigprotokollen, sammenholdt med kirkebogen, kan man finde frem til at

1. Søfren Pedersen på Nabe, som i 1756 "har tarmbrud og kan intet arbejde", får en ekstra kvart portion i 1759, nemlig det halve af Mette Røns i Øster Agger, der da afgår ved døden, og yderligere 1/8 portion i 1762, en del af Christen Vinters enkes efterladte halve portion, men han dør i oktober 1763, 82 år gammel. Han ses ikke at have været gift.

2. Mads Josephsen på Nabe, der i 1756 er enkemand uden børn, får den anden halvdel af Mette Røns part i 1759, men dør året efter, 75 år.

3. Joseph Nørs enke i Vester Agger, der hedder Karen Christensdatter og er 39 år i 1756, var Joseph Pedersen Nørs anden kone. Han var død 1753, kun 44 år gammel. De havde da fem børn, men sønnen Christen døde to år efter faderen, hvorefter Karen Christensdatter sad tilbage

med fire døtre. Den ældste, Maren, der i 1756 er 13 år, er antagelig borte fra hjemmet i tjeneste hos en nabo, måske - hun bliver gift i 1772 - og de "trende små børn", som protokollen nævner, er Uns Josephsdatter på 11 år, Karen på seks år og Johanne på tre (protokollen siger 10, 6 og 4). Moderen Karen Christensdatter får en ekstra halv portion i 1765, men hun dør samme år, 48 år gammel.

4. Christen Jensen Nabe i Vester Agger, som "har flad i benene" (?), er i 1756 82 år og enkemand siden 1737, da hans kone Maren Jensdatter døde, 69 år gammel. De havde ingen børn, så den gamle syge enkemand har ikke haft store chancer for at skaffe sig det tørre brød uden hjælp fra sognefolkene.

5. Jep Degns enke i Vester Agger hed Mette Jensdatter, var som det siges 70 år og havde været enke efter Jep Jensen Degn i ni år. De blev gift i 1720 og fik tre børn, der alle døde som små. Jep Degn havde i sit første ægteskab også tre børn, hvoraf kun Christen Jensen, født i 1713, overlevede de første barneår. Mette Jensdatter lever efter 1756 endnu i seks år og dør 1762, 82 år gammel.

6. Mette Røn i Øster Agger, "værkbruden og vanvittig", har jeg ikke kunnet finde andet om i annalerne, end at hun døde tre år senere. Om hun var ung eller gammel og hvordan hun var blevet værkbruden og vanvittig, kan jeg ikke sige noget om.

7. og 8. Jens Andersen Præst i Sønder Aalum og hans kone Cidsel Christensdatter var i 1756 henholdsvis 51 og 46 år. For 10 år siden var de flyttet fra Vester Agger til Sønder Aalum - om hav og storm havde ødelagt deres gamle hjem eller grunden var en anden, kan jeg ikke sige. De havde fået ni børn, hvoraf tre døde som små. De to ældste, Maren, 20 år, og Christen, 17 år, nævnes naturligt nok ikke i fattigprotokollen, og den 10-årige datter, som nævnes, er Anna, som er 14 år, Anders, der er 10 (ikke syv), Søren, ni år (ikke seks), og Karen, tre år (ikke 1½, som der står i protokollen). I 1759, tre år senere, bliver Jens Præst enkemand, og han dør 1765. Den yngste datter, Karen, er da 11 år, mens søster Anna er 18 og vel har måttet klare dagen og vejen for sine små søskende og yderligere for Peder Villadsens søn Søren, den 1½ år gamle plejebroder, som i 1756 fik tilkendt ¾ portion i fattighjælp.

Den lille Søren Pedersen var året i forvejen blevet moderløs, da Peder Villadsens anden hustru, Giørre Sørensdatter døde, 38 år gammel. Hun havde fået fem børn, hvoraf de to døde som små. Sørens to søskende var Johanne, der i 1756 var 15 år (og blev gift 1773), og Villads, der var otte år og døde som 22-årig, to år efter sin far, Peder Villadsen, som blev 64 år. (Han havde to døtre af første ægteskab, begge i 30'erne i 1756).

Søren Pedersen får i 1762 en ekstra ottendedel portion af fattigkassen (efter Christen Vinters enke).

9. "Den dumme" hos Maren Villadsdatter i Sønder Aalum viser sig at hedde Jens Sørensen og være 72 år i 1756 (sådan siger kirkebogen). Man har vist lov til at gætte på, at han har været en ældre bror til Maren Villadsdatters afdøde mand, Christen Sørensen, der døde i 1738 i en alder af 50 år og efterlod Maren med fem børn i alderen fra ni til 19 år. Netop i 1756 var de to ældste sønner blevet gift og havde fået egen husholdning - to af døtrene var gift allerede fem år tidligere, så den yngste, Karen, da 27 år, var alene tilbage med moderen. (Hun blev

først gift som en ældre pige på 44 år - et år efter Maren Villadsdatters død i 1771).

I 1759 "arvede" "Den dumme" yderligere en kvart portion og Maren Villadsdatter selv resten, 1/8 portion, efter Christen Jensen Nabe i Vester Agger. Og efter "Den dumme"s død i 1762 fik Maren Villadsdatter yderligere 1/8 portion efter Christen Vinters enke i Sønder Aalum, mens "Den dumme"s halve portion gik til Villads Højlands værkbrudne kone, der nu var blevet enke (se nr. 12).

10. Den 10. af Agger sogns fattige i 1756 var den ovenfor omtalte Christen Vinters enke, der var 70 år gammel. Hun hed Kirsten Christensdatter, og om hende er måske ikke andet at sige, end at hun havde været enke i 20 år og døde barnløs i 1762. Af hendes tre børn døde de to som små, og en søn, Peder Christensen, var død i 1749 som 25-årig.

11. Søren Jensens enke i Sønder Aalum hed Maren Pedersdatter, havde været enke i tre år og var 43 år. Hjælpen skulle være til hendes to døtre, Cidsel på syv år (ikke seks) og Maren på fire år. (Søren Jensen havde i sit første ægteskab to sønner, Jens og Christen, som i 1756 var 19 og 16 år).

Da Maren Pedersdatter dør knap fire år senere, får de to småpiger hver en kvart portion og bliver sat i pleje hos henholdsvis Niels Laf (Cidsel) og Jens Grøn (Maren), begge i Vester Agger. Den yngste, Maren Sørensdatter, bliver som 12-årig i 1764 sendt til Thisted og udgår dermed af fattigkommissionens liste. Det ses ikke af optegnelserne, hvornår Cidsel forsvandt fra listen, men i 1777 må hendes plejefar selv have tildelt en halv portion fattighjælp. Han er da 65 år.

Niels Sørensen Laf (eller Laug) var gift med den 28 år ældre Cidsel Olufsdatter fra Tolbøl, som havde været gift to gange før og havde en gift søn og en datter af sit første ægteskab, og hun døde året efter, at den lille Cidsel var kommet i huset. Niels Laf døde i 1782, 70 år gammel.

Jens Pedersen Grøn, som tog sig af Cidsels lille søster Maren, var i 1756 38 år og gift med Kirsten Pedersdatter, der var 55 år. De havde selv en datter, Maren, på 11 år, som altså fik en mindre Maren som plejesøster. Både Jens Grøn og hans kone blev gamle, han 78 og hun 80 år, og deres datter døde som 79-årig ugift pige.

12. Villads Højlands kone, den værkbrudne, som i 1756 får en kvart portion i fattighjælp, hedder Maren Christensdatter Vinter og er da 53 år. Hun havde fået tre børn, der alle var døde som små. Villads Højland, der var jævnaldrende med sin kone, var nok heller ikke fri for at være "værkbruden", for han fik i 1762, et år før han døde, selv en lille portion af fattighjælpen, 1/8 portion af Christen Vinters enkes efterladte halve portion, og hans værkbrudne enke får året efter en halv portion lagt til den kvarte - "arven" efter "Den dumme". Hun dør tre år senere.

* * *

"De har lidet eller intet selv".

I årene fra 1756 og frem til 1800 måtte fattigkommissionen så godt som hvert år tage stilling til en ny fordeling af fattighjælpen. De gamle og udslidte, der havde fået hjælp, døde jo omsider, og enkerne med de mange børn fik børnene fra hånden, så de måtte klare deres egen tilværelse, hvis ikke også de døde. Men der var aldrig mangel på ansøgere. Ejendommeligt nok nåede ret

mange i det fattige og forblæste sogn højt op i alderen - de var seje, de der ikke bukkede under i de første leveår.

Men ikke bare de fattigste, som skulle nyde den sparsomme hjælp, fik deres afløsere i fattigkommissionens liste - også bidragyderne måtte udskiftes. Dels blev de for gamle til at være til nogen nytte i den forbindelse, så sønnerne måtte indtræde i deres sted, dels fik de selv hjælp behov, så deres navn måtte flyttes til andre sider i protokollen.

I 1769 blev der foretaget en ny ligning, og af de 11 beboere, som dette år får bevilget hjælp, påtager Vestervig Kloster sig at klare de tre, bl. a. hjælpen til Niels Thistedes blinde søn Michel, der da er 25 år (han når at blive en gammel mand, før fattigkommissionen kan "afskrive" ham på listen over "fattiglemmer"). Resten af de 11 på listen i 1769, altså otte, bliver nu fordelt mellem bidragyderne, så f.eks. 16 af beboerne i Vester Agger får pålagt at støtte Christen Skippers enke i Øster Agger. De 16 får fordelt de fire terminer imellem sig, så regnestykket kan gå op - 2 mark og 10 skilling i hver termin - og den sædvanlige portion mel, enken får ret til at få, udleveres i de fire terminer fra Gaardhus Mølle.

Christen Skippers enke har fået en halv portion og kan "nøjes" med sine 16 bidragydere, men Niels Nabes enke i Øster Agger, der får en hel portion, må støttes af 25 af sognebeboerne, dels fra Vester Agger, dels fra Sønder Aalum, og de må til gengæld hver betale lidt mere end dem på skipperenkens hold.

Men det fattige Agger sogn er ikke blevet mere velhavende, end det var i 1756, og det varer ikke så længe, før præsten (nu J. Ph. Vinding), der i 1768 afløser Anders Vinding, må skrive i fattigprotokollen, som hvert år forelægges for de højere myndigheder i Thisted, at der til almisserne "intet kand faaes paa enten Røn eller Toft fornemmelig, saa vel som for en stor Del af de andre Byer, da de har lidet eller intet til dem selv".

Året efter, i 1774, må han gentage, at "Almissemlemmerne ei paa nogen Maade kand faa deres Del af nogen Mand paa enten Røn eller Toft, 3 á 4 Mand undtagen, og ligeledes med den største Deel af Beboerne i de andre Byer".

Amtmanden svarer den 13. december 1774, at Vestervig sogn "i følge derom udgangne Forordninger" så vidt muligt må "komme Agger Sogns fattige til Hjælp".

Så går det vel på bedste beskub i nogle år, men den 12. december 1799 må præsten Bendix i Vestervig notere i fattigprotokollen: "Da der næsten af alle Almisselemmer i Agger Sogn klages over, at de Penge, som hos Beboerne vare dem tillagte, af saare faa udredes, er det efter Medhjælpernes skønnende funden tienligt, at Almissepengene indsamles i Agger af Præstens Medhjælper og den hele Almisse da i Præstens Overværelse nedlægges i Almissekassen". Og det indstiller han til amtsfattigkommissionens "høigunstige approbation". Men kommissionen spørger tilbage, om ligningen er "affattet i forening og overlæg med de vedkommende, som ifølge anordningen deri hør deltagte", og den 20. april 1800 underskriver pastor Vindings fire medhjælper i Agger følgende erklæring, som just ikke er så helt ligetil at tyde:

"I Følge af foranførte Ligning over Almisse i Agger Sogn som er bestemt og forfattet efter Tilvarsel for os Medhjælper og alle vedkommende betimelig fra Prædikestolen og holden Møde i Vestervig Præstegaard angaaende om Almissepengene af Agger Sogns Beboere indkræves af os Præstens Medhjælper. Hvorpaa det fra Vestervig Kloster ydende Almisse Korn er uddelt i alle vores Overværelse den 21. Februar og alle Almissepenge ligeledes uddelt den 20. April alt efter vor bedste skønnende og til meest Gavn for de fattige.

Øster Agger, den 20. April 1800.

Thøger Laug. Jens Iversen.

Joseph Pedersen. Christen Grøn.

I 1799 var tiderne blevet så sløje for Agger sogn, at ingen af de beboere i Vester og Øster Agger, i Nørre eller Sønder Aalum eller i Toft, som skulle være med til at yde til fattigkassen, men dog otte i Røn var i stand til at betale så meget som 1 mark. Alle de andre 70 beboere måtte nøjes med at lade sig skrive for et skillingbeløb til hjælp for 1799's 16 fattiglemmer (seks med en halv portion og 10 med en kvart eller 4 mark og 3 skilling).

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1971, side 18-27).